

AVRASYA'DAKİ 'YENİ BÜYÜK OYUN' BAĞLAMINDA HİNDİSTAN'IN ORTA ASYA POLİTİKASI

Fırat PURTAŞ*

ÖZET

*Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından küresel ve bölgesel güçler arasında Orta Asya'da etkinlik kurma mücadelesi başlamıştır. Orta Asya'daki güç mücadelesinde Rusya, ABD, Çin başat rolü oynayan küresel güçlerdir. Hindistan Orta Asya'daki güç mücadelesinde kilit konuma sahip bölgesel güçlerden biridir. Tarihi ve kültürel bağlar yanında güvenliği açısından stratejik konumu ve sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle Orta Asya, Hindistan için önemli bir bölgedir. Soğuk Savaş sonrasında Hindistan dış politikası büyük bir dönüşüm içerisine girmiştir. Özellikle, 11 Eylül 2001 sonrası Orta Asya'nın Hindistan dış politikası içerisindeki ağırlığı giderek artmıştır. Bu çalışmada **Anahtar Kelimeler:** Hindistan, Avrasya, Orta Asya, Yeni Büyük Oyun, Tacikistan, Hindistan dış politikasında Soğuk Savaş sonrasında görülen dönüşüm, Orta Asya'daki güç mücadelesinde Hindistan'ın yeri ve Orta Asya'nın Hindistan dış politikası içerisinde giderek artan ağırlığı ortaya konmaya çalışılmaktadır.*

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya meydana gelen siyasi gelişmeler genellikle üç büyük gücün (Rusya, ABD ve Çin) bölge üzerindeki nüfuz mücadelesi ekseninde incelenmektedir. Türkiye, İran, İsrail, Pakistan, AB ve Japonya gibi bölgesel güçlerin Orta Asya'ya yönelik politikaları ise daha çok üç büyük gücün bölgedeki rekabeti içinde oynadıkları rol çerçevesinde ele alınmaktadır. Orta Asya'daki gelişmelere etki eden ve bölgede süregelen rekabette stratejik dengeleri alt

Hindistan, bölge ülkelerinden herhangi biri ile ortak sınıra sahip olmasa bile, Orta Asya ile coğrafi yakınlığı bulunan ve aynı zamanda tarihi bağlara sahip bir ülkedir. Hindistan'ın kuzey batısı Gazneli Mahmut ve Timur gibi Orta Asya'lı yöneticilerin kontrolü altında kalmış, bu dönemde Orta Asya kültürü ile Hint kültürü arasında karşılıklı etkileşim hat safhada olmuştur. 1526 yılında Babür Şah'ın kurduğu devlet bir Hindistan Türk İmparatorluğudur. Babür Şah'ın ölümü ile zayıflayan Babür İmparatorluğu 18. yüzyıldan itibaren İngilizlerin Hindistan'a nüfuz etmesi ile ortadan kalmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

Hindistan'ın Orta Asya ile tarihi bağlarının diğer kısmını ise Soğuk Savaş dönemi oluşturur. Soğuk Savaş yıllarında dış dünyaya kapalı olan Orta Asya, Hindistan ile Sovyetler Birliği arasında bağımsızlığından itibaren başlayan yakınlaşma nedeniyle Hindistan'a açık olmuştur. Hindistan'ın ilk Başbakanı Nehru, 1955 yılında SSCB'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında Taşkent ve Almatı'ya da uğramıştır. Nehru, 1962 yılında bölgeyi ikinci kez ziyaret etmiş ve bu temasların olumlu etkisi bağımsızlık sonrası Orta Asya cumhuriyetlerinin Hindistan ile ilişkilerinde görülmüştür. Orta Asya cumhuriyetlerinin yöneticilerinde Hindistan'a karşı sempati devam ederken, Soğuk Savaş yıllarında popüler hale gelen Hint kültürü bağımsızlık sonrasında da Orta Asya halkları arasında popülerliğini sürdürmüştür.

Hindistan'ın Orta Asya bölgesine olan ilgisi sadece tarihi ve kültürel nedenlerden dolayı değildir. Orta Asya, Hindistan için stratejik önemi çok büyük olan bir bölgedir. Bölge Pakistan, Afganistan ve Çin ile coğrafi yakınlığı nedeniyle Hindistan için büyük önem taşımaktadır. Hindistan'ın Orta Asya'ya bakışında güvenlik boyutu her zaman önde olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu Orta Asya'da ortaya çıkan güç boşluğu, etnik gerilimler, iç çatışmalar ve İslami köktencilik gibi istikrarsızlık unsurları Hindistan'ın güvenlik endişelerini artırmıştır. Çin ve Pakistan'ın Orta Asya cumhuriyetleriyle geliştirdiği ilişkilerden, Afganistan'da Taliban rejiminin iktidara gelmesinden, Taliban'ın Orta Asya ülkelerini hedef alması ve Keşmir'de etkinlik kurmasından büyük endişe duyan Hindistan doksanlı yıllar boyunca daha çok ulusal güvenliği için tehdit olarak gördüğü bu gelişmelere engel olmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Hindistan bölge ülkeleri ile terörle mücadele ve teknik yardım konularında ikili anlaşmalar yaparak Orta Asya'nın istikrarına önem vermiştir. 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası ABD'nin Afganistan operasyonu ve sonrasında meydana gelen gelişmeler Hindistan'ın bölgeye bakışını değiştirdiği gibi, Orta Asya'daki konumunu ve etkinliğini de daha da artırmıştır. 11 Eylül sonrası Hindistan güvenlik merkezli yaklaşımı yanında, ekonomisinin gelişimine paralel olarak artan enerji ihtiyacı nedeniyle Orta Asya'ya enerji açısından da önem göstermeye başlamıştır.

Orta Asya bölgesi ile arasında kara yolu ya da demir yolu gibi doğrudan ulaşım kanallarının bulunmaması Hindistan'ın bölge ülkeleri ile ticaretinin gelişmesine engel olmuştur. Beş Orta Asya cumhuriyeti ile Hindistan arasındaki yıllık ticaretin toplamı 200 bin dolar seviyesindedir. Bunun yarısını ise Kazakistan ile ticareti oluşturmaktadır. Ancak, Hindistan, Orta Asya ülkeleri ile doğrudan ulaşım kanalları kurmaya ve ekonomik ilişkileri güçlendirmeye yönelik önemli girişimler başlatmıştır. Mayıs 2006 tarihinde Hindistan hükümeti Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan doğal gaz boru hattı projesine katılımını resmi olarak onaylamıştır.

Rusya, ABD ve Almanya'dan sonra Orta Asya'da askeri üsse sahip dördüncü ülke olması Hindistan'ın Orta Asya bölgesindeki etkinliğini ve bölgeye verdiği önemi göstermesi açısından dikkate değerdir. Tacik-Afgan sınırındaki Tacikistan'ın Farkhor şehrinde Hindistan ilk ileri karakolunu kurmuştur. Farkhor, Pakistan kontrolündeki Keşmir'e ve Çin ile Pakistan'ın askeri tatbikatlar gerçekleştirdiği topraklara yakınlığı açısından çok stratejik bir tercihtir. Hindistan'ın Duşanbe yakınlarındaki Aynı Hava Üssü'nü kiraladığına ve burada askeri uçaklarını konuşlandıracağına ilişkin resmi olarak doğrulanmayan bilgiler mevcuttur.

ABD'nin girişimleriyle 2005 yılından itibaren tartışılmaya başlayan ve yürürlüğe konan Büyük Orta Asya Ortaklığı İnisyatifi içerisinde Hindistan'a özel bir rol biçilmektedir. Proje, tarihi ulaşım kanallarının yeniden kurulması suretiyle Orta Asya'nın Güney Asya ile olan kültürel ve ticari bağlarının eskiden olduğu gibi güçlendirilmesini hedeflemektedir. ABD, Orta Asya'da Rusya ve Çin'in nüfuzunu kırmaya yönelik olarak başlattığı ve merkezinde Afganistan'ın yer aldığı proje için Hindistan'ın katılımını resmen talep etmiştir.

Nüfusunun ve yüz ölçümünün büyüklüğü nedeniyle Asya'nın siyasi ve ekonomik hayatında önemli bir yeri olan; nükleer güç olması ve ekonomik gelişimi nedeniyle uluslararası politikada son dönemde öne çıkan Hindistan Orta Asya'daki ağırlığı giderek artan bir ülkedir. Hindistan, Orta Asya'da hem ABD'nin hem de Amerikan hegemonyasına meydan okuyan Rusya ve Çin'in önem verdiği kilit konuma sahip bir ülkedir.

Bu çalışmada Hindistan dış politikasında Soğuk Savaş sonrasında görülen dönüşüm, Orta Asya'daki güç mücadelesinde Hindistan'ın yeri ve Orta Asya'nın Hindistan dış politikası içerisinde giderek artan ağırlığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bağılantısızlıktan Çok Yönlülüğe Hindistan Dış Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan dış politikasında önemli bir dönüşüm ve ciddi bir hareketlilik gözlemlenmektedir. Soğuk Savaş döneminde bağlantısızlık hareketinin liderliğini üstlenen ve Doğu Bloğu'na yakın bir politika izleyen Hindistan, Soğuk Savaş sonrası dönemin koşullarına hızla uyum sağlayarak dış ilişkilerini çeşitlendirmiştir.¹ Bu süreçte siyasi sorunların dondurularak ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi şeklinde pragmatik bir yaklaşım Hindistan dış politikasına hakim olmuş, Soğuk Savaş döneminde Hint dış politikasının karakteristiği olan Batı karşıtlığı

¹ James Chiriyankandath, "Realigning India: Indian Foreign Policy after the Cold War", *The Round Table*, Cilt: 93, Sayı: 374, Nisan 2004, s. 199-209.

ve Bağlantısızlık hareketinin bir sonucu olan Üçüncü Dünyacılık anlayışı terk edilmiştir.²

Günümüz Hindistan dış politikasında geleneksel dost ya da ezeli düşman sınıflandırması ortadan kalkmıştır. Hindistan, toprak sorunlarının bulunduğu iki ülke olan Pakistan ve Çin ile ilişkilerinde dahi normalleşme sürecini başarmıştır. Hindistan, bir yandan geleneksel dost olarak tanımlanan Rusya ile ilişkilerini eski düzeyinde sürdürürken bir yandan da nükleer konular dahil her konuda ABD ile işbirliğini güçlendirmektedir. Tüm bu gelişmeler Hindistan dış politikasının bağlantısızlıktan çok yönlülüğe doğru kaydığına işaret etmektedir. Öte yandan Pakistan ile Keşmir sorunu, Çin ile olan Tibet sorunu ve diğer toprak sorunlarının çözümü günümüzde de Hindistan'ın en önemli dış politika önceliği olarak devam etmektedir. Güney Asya bölgesi ise, Hindistan dış politikası içerisinde münhasır bir yere sahiptir. Hindistan, siyasi, ekonomik ve kültürel etki sahası olarak gördüğü Güney Asya'nın lideri konumunu sürdürmeye önem vermektedir.³

Soğuk Savaş'ın başladığı dönemde 1947 yılında bağımsızlığını kazanan Hindistan, başlangıçta iki blok arasında tarafsızlık politikası izlemeye çalışmıştır. Ancak Pakistan'ın 1954 yılında NATO'nun bir uzantısı şeklinde ortaya çıkan Güney Doğu Asya Anlaşması Örgütü'ne (SEATO) üye olarak Batı bloğuna dahil olması Hindistan'ı Sovyetler Birliği'ne kaydırmıştır. Hindistan, 1955 yılındaki Bandung Konferansı ile başlatılan Bağlantısızlık Hareketine destek vererek Üçüncü Dünya'nın liderliğine soyunmuştur. 1962 yılında Hindistan ile Çin arasında patlak veren kısa süreli savaş sırasında ABD Başkanı Kennedy'nin Hindistan'ı ziyareti ile Hindistan-ABD ilişkilerinde bir yakınlaşma söz konusu olduysa da bu uzun sürmemiştir. Çin-Hindistan savaşı ve 1965 yılındaki Hindistan-Pakistan savaşı Hindistan ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin daha da güçlendirilmesi ile sonuçlanmıştır. 1971 yılında Doğu Pakistan'dan Hindistan'a Hindu göçü başlayınca Hindistan Pakistan'a saldırma kararı almış ve Sovyetler Birliği ile ittifak anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasından Soğuk Savaş'ın sonuna kadar Hindistan SSCB'nin askeri müttefiki olarak kalmıştır.⁴

Bağlantısızlık Hareketinin öncülerinden Hindistan Başbakanı Nehru'nun beş ilkesi (Panch Shila) (toprak bütünlüğü ve egemenliğe karşılıklı saygı, saldırmazlık, iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı çıkar, barış içerisinde bir arada yaşama) Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrasında da Hindistan dış

² C. Raja Mohan, *Crossing the Rubicon: The Shaping of India's New Foreign Policy*, (New Delhi: Penguin Viking, 2003), s. xx.

³ C. Raja Mohan, "India and the Balance of Power", *Foreign Affairs*, Cilt: 85, Sayı: 4, Temmuz/Ağustos 2006, s. 17-32.

⁴ Federal Research Division of the Library of Congress, *India*; (<http://countrystudies.us/india/134.htm>).

politikasına yön vermiştir.⁵ Bağlantısızlık felsefesi ve Nehru'nun ilkeleri değişen dünya koşullarına uygun bir şekilde günümüzde de Hindistan'ın temel dış politika ilkesi olmaya devam etmektedir. Bağlantısızlık Hareketi'nin Soğuk Savaş sonrası benimsediği temel ilke doğrultusunda güney-güney hattında gelişmekte olan ülkelerle ikili ilişkilerin güçlendirilmesi Hindistan dış politikasının önceliklerinden biridir.⁶

Soğuk Savaş sonrası Hindistan dış politikasındaki değişimde dünya gelişmeleri kadar ülke içindeki siyasi ve ekonomik gelişmelerin büyük etkisi olmuştur.⁷ 1991 yılında yürürlüğe konulan liberal reformlar sayesinde Hindistan ekonomisi istikrarlı bir büyüme yakalamıştır. Ticaret ve Sanayi Bakanlığı verilerine göre 2004-2005 mali yılında toplam dış ticaret 185.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıla oranla %24.41 oranında artan ihracat 79.5 milyar dolar düzeyinde olmuştur. İthalat ise, bir önceki yıla oranla %35.6 artarak 106 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Hindistan'ın dış ticaretindeki bu artış dış politikadaki ekonomi merkezli çok yönlü yaklaşımın sonucunda gerçekleşmiştir. Çok yönlü dış politika ve ticaret ise 1990'ların başlarında yürürlüğe konan ekonomik ve siyasal reformlar sayesinde olmuştur.⁸

Hindistan'ın Yıllık Büyüme Oranları

1992-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
%6 (ortalama)	% 4,4	% 5,6	% 4,3	% 7,3	% 6,9	%7,1 (tahmini)

Kaynak: Hindistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı

Hindistan siyasi hayatında Hint Milli Kongresi çok önemli bir yer tutmaktadır. 60 yılla yaklaşan bağımsızlık döneminin 45 yılında Hindistan'ı Hint Milli Kongresi yönetmiştir. Hint Milli Kongresi yönetimi boyunca ülkede Batı karşıtlığının ve Üçüncü

⁵ Bu beş ilke 1954 yılında Hindistan ile Çin hükümetlerinin Hindistan ile Çin'in Tibet bölgesi arasında karşılıklı ticaret ve iletişimin artırılmasına ilişkin anlaşmada yer almıştır. Aynı ilkeler temelinde 1993 ve 1996 yıllarında Hindistan ve Çin sınır konularına ilişkin anlaşmalar imzalamıştır. Bkz., Swaran Singh, "Three Agreements and Five Principles Between India and China", Tan Chung (Der.), *Across the Himalayan Gap: An Indian Quest for Understanding China*, (http://ignca.nic.in/ks_41062.htm).

⁶ Saheba Rehman, "Nehru's Contribution to Non-Alignment and its Relevance in Post Cold War Era", Taufiq A. Nizami (Der.), *Jawaharlal Nehru : The Architect of India's Foreign Policy*, (New Delhi, ICON Pub., 2006).

⁷ James Chiriyankandath, "Realigning India: Indian Foreign Policy after the Cold War", *The Round Table*, Cilt: 93, Sayı: 374, Nisan 2004, s. 199.

⁸ Arvind Panagariya, "Triumph of India's Market Reforms", *Policy Analysis*, Sayı: 554, Kasım 2005; (<http://www.cato.org/pubs/pas/pa554.pdf>).

Dünyaca dış politikanın savunucusu olmuştur. 1998'de yapılan parlamento seçimlerinde Hint Milli Kongresi tarihindeki en kötü sonucu alması üzerine milliyetçi Bharatiya Janata Partisi (BJP) küçük partilerle Ulusal Demokratik İttifakı kurarak iktidara gelmiştir. 11-13 Mayıs 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen nükleer denemeler BJP iktidara geldikten birkaç hafta sonra gerçekleştirilmiştir. Nükleer denemelerden sonra ABD çeşitli yaptırımlar uygulamaya koymasına rağmen, dönemin başbakanı Vajpayee nükleer denemelerden birkaç hafta sonra ABD'yi 'doğal müttefik' olarak tanımlamıştır. BJP döneminde, özellikle 11 Eylül sonrası Hindistan-ABD ilişkileri büyük bir ivme kazanmış ve iki 'köklü demokrasi' terörle mücadele başta olmak üzere bir çok konuda işbirliği başlatmışlardır.⁹

2004 seçimleri sonunda ise birinci parti olan Hint Milli Kongresi diğer küçük sol partilerin de desteği ile Birleşik Kalkınma İttifakı adı altında bir koalisyon kurarak yeniden yönetimi devralmıştır. Başbakanlık görevini ise, 1990'lı yılların başında ülkedeki ekonomik reformların mimarı olan Mahmohan Singh üstlenmiştir. 2004 seçimleri sonrasında iktidar değişiminin ekonomik reformlara ve dış politikaya ne ölçüde yansıtacağı tartışılmıştır. Kongre Partisi'nin yeniden iktidar olması ile Hindistan'ın ABD'ye sırtını dönerek eskisi gibi Rusya merkezli bir çizgi izleyebileceği öngörülmüştür. Seçimlerden önce Hint Milli Kongresi ve diğer sol partiler Hindistan'ın Batı Bloğuyla ortak hareket etmesini ülkenin dış politikasının ABD'nin güdümüne girmesi ve Hindistan'ın ABD'nin müttefikine dönüştürülmesinin bir göstergesi olarak yorumladılar. Hindistan'ın bu hareketiyle bağlantısızlık hareketi mensubu ve gelişmekte olan ülkeler nezdinde büyük prestij kaybına uğradığı şeklindeki propagandaları bu öngörülerin temel dayanağı olmuştur.¹⁰ Ancak, genel olarak değerlendirildiğinde Hint Milli Kongresi de liberal ekonomik reformları ve çok yönlü pragmatik dış politika anlayışını sürdürmüştür. Bu yaklaşımın dış politikada ilkeleri ve sağladığı önemli başarılar şunlar olmuştur:

- Keşmir Sorunu ve sınır güvenliği konularında Pakistan ile ilişkilerin normalleştirilmesi
- Çin ile toprak ihtilafının çözüm sürecine girmesi
- Güney Asya Serbet Ticaret Bölgesi anlaşmasının imzalanması
- ASEAN ülkeleriyle güvenlik konularında işbirliğinin geliştirilmesi
- Hindistan'ın Moskova-Pekin-Delhi ve Tokyo-Pekin-Delhi üçlü oluşumlarına katılım
- ŞİÖ içerisinde gözlemci üye statüsünün kazanılması

⁹ Robert M. Hathaway, "India Transformed: Parsing India's New Foreign Policy", *India Review*, Cilt: 2, Sayı: 4, Ekim 2003, s. 4.

¹⁰ Oksana Doljikova, *İndiya v Sovremennom Mire*, (Almatı: IMEP, 2005), s. 18.

- ABD ile uzay çalışmaları ve nükleer konularda işbirliğinin güçlendirilmesi

Keşmir Sorunu ve Pakistan ile İlişkilerin Normalleştirilmesi

Hindistan bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren günümüze kadar Keşmir Sorunu nedeniyle Pakistan ile üç kez savaşmıştır. Keşmir Sorunu yüzünden iki ülke ilk kez 1947 yılında Pakistan'ın Jammu-Keşmir'e girmesi ve bölgenin Hindu Mihracesinin daveti üzerine Hindistan'ın müdahale etmesi ile savaşmıştır. 1947'deki savaş sonunda Jammu-Keşmir'in 1/3'ü Pakistan'a geçmiş geri kalanı ise, Hindistan yönetiminde kalmıştır. 1965 yılında Pakistan'ın tartışmalı bölge olan Kutch'a girmesi ile Hindistan-Pakistan arasında ikinci savaş yaşanmıştır. Üçüncü çatışma ise 1971 yılında Doğu Pakistan'dan yaşanan kitlesel Hindu göçü ile başlamıştır. Bunun sonunda Doğu Pakistan ayrılarak Bangladeş kurulmuştur. 1999 yılındaki Kargil krizi gibi daha sonra da Keşmir Sorunu yüzünden iki ülke defalarca savaşın eşiğinden dönmüştür.¹¹

Keşmir sorunu ve Pakistan ile ilişkiler her dönemde Hindistan'ın dış politikasının öncelikleri sıralamasında en üstte yer almıştır. Hindistan, Keşmir'i kendi ayrılmaz parçası olarak değerlendirip sorunu bu şekilde çözümlenmiş görerek Pakistan'ı buradaki ayrıntılarıyla desteklemekle suçlamaktadır. Pakistan ise, nüfusunun %60'ı Müslüman olan Jammu-Keşmir'in tartışmalı bölge olduğunu ve nihai statüsünün tespit edilmediğini ileri sürerek halkın kendi kaderini tayini için referandum yapılmasını savunmaktadır. Pakistan tarafı kendisine yöneltilen ayrıntılarıyla desteklediğine ilişkin suçlamaları ise kabul etmemektedir. Keşmir sorunu hem Hindistan hem de Pakistan halkının ulusal bilinç ve kimliğinin oluşumunda önemli rol oynamıştır.¹²

Mayıs 1998'de önce Hindistan ardından da Pakistan nükleer deneme gerçekleştirmiştir. İki ülkeyi de nükleer silaha sahip olmaya iten neden Keşmir konusunda birbirlerine üstünlük sağlama güdüsü olmuştur.

Mayıs 1999'da Pakistan'ın desteklediği grupların Hindistan'ın kontrolündeki Keşmir'e geçerek bazı yerleşim yerlerini ele geçirmesi üzerine iki ay süren yoğun çatışmalar başlamış ve Kargil Krizi olarak bilinen bu olay sırasında Hindistan ile Pakistan nükleer savaşın eşiğine gelmiştir. Temmuz 1999'da Navaz Şerif başkanlığındaki Pakistan hükümetinin bu grupların geri çekilmesini sağlaması üzerine

¹¹ Mehmet Seyfettin Erol & Fazıl Ahmet Burget, "Hindistan'ın Afganistan Politikası'nda Keşmir ve Tacik Faktörü", *Stratejik Analiz*, Şubat 2003, s. 60-61.; John E. Peters vd., *War and Escalation in South Asia*, (RAND Corporation, 2006), s. 20.

¹² Stephen Philip Cohen, "The Nation and the State of Pakistan", *The Washington Quarterly*, Cilt: 25, Sayı: 3, s. 118.

kriz çözülmüştür. Ancak geri çekilmeden üç ay sonra Navaz Şerif hükümeti askeri bir darbe ile düşürülmüş ve yerine Pervez Müşerref geçmiştir. Müşerref, Keşmir konusunda daha sert bir tutum takınarak, ilişkilerin normalleşmesinin ön koşulu olarak öncelikle Keşmir sorununun çözülmesi gerektiği üzerinde ısrar etmiştir. Hindistan'ın ilişkilerin normalleştirilmesi yönündeki adımları üzerine Mayıs 2001 tarihinde Müşerref ve Hindistan Başbakanı Vajpayee Agra'da görüşmüşlerdir. Ancak, Müşerref'in ısrarlı tutumu üzerine görüşmeler ikinci gününde kesilmiştir.¹³

Ekim 2001'de Hindistan'da parlamentoya silahlı bir saldırı düzenlenmiştir. Hindistan, bu olaydan Pakistan'ı sorumlu tutarak bu ülkedeki diplomatik temsilciliğini geri çekmiş ve Pakistan'a kara yolu, demir yolu, hava yolu dahil tüm ulaşım kanallarını kapatmıştır. 2002 yılı başında iki ülke de sınırda yığınak yapmaya başlamışlardır. 2002 yılında yaşanan bu kriz Kasım 2003 tarihinde Hindistan'ın, Pakistan'ın tek taraflı ateşkes çağrısına olumlu karşılık vermesi üzerine yumuşamıştır. Aralık 2003'te 14 yıl aradan sonra Keşmirli ayrılıkçılarla Hindistan hükümeti tekrar bir araya gelmiştir. Şubat 2004'te İslamabat'ta Keşmir'in tartışmalı bölgelerine ilişkin resmi barış görüşmeleri başlatılmıştır.¹⁴

Hindistan ile Pakistan arasında ilişkilerin normalleştirilmesi süreci Hindistan'da Mayıs 2004 tarihinde gerçekleşen yönetim değişikliğinden sonra da devam etmiştir. Kasım 2004'de Hindistan, Keşmir'den kısmen askerlerini geri çekmiştir. Ocak 2005'te Hindistan ile Pakistan kontrolündeki Keşmir arasında bağlantıyı sağlayan kara yolu açılmıştır. Bu girişim 50 yıldır devam eden sorunun çözümü için karşılıklı güven inşasına yönelik atılmış en önemli adımdı. Nisan 2005'de Müşerref Hindistan ziyareti sırasında ortak bir deklarasyon yayınlanarak barış sürecinin geri dönülemez olduğu ilan edilmiştir.¹⁵

Yoğun bir Müslüman nüfusun bulunduğu Avrasya'nın alt bölgesini (Süveyş Kanalı'ndan Sincan Uygur Bölgesine ve Rus-Kazak sınırından güney Afganistan'a doğru genişleyen istikrarsız bölge) Küresel Balkanlar olarak adlandıran Brzezinski, Keşmir meselesinin Küresel Balkanların en büyük istikrarsızlık problemi olduğunu belirtmektedir. Brzezinski'ye göre Keşmir meselesinin çözülmesi ihtimali Arap-İsrail çatışmasının çözülmesi kadar düşük bir ihtimaldir.¹⁶

Brzezinski'nin öngörüsünün aksine Keşmir sorununun çözüme kavuşturulması doğrultusunda önemli adımlar atılmaktadır. Hindistan, dış politikasının merkezinde

¹³ K. Alan Kronstadt, *India-U.S. Relations*, CRS Issue Brief for Congress, Nisan 2006, s. 3.

¹⁴ A.g.e., s. 4.

¹⁵ A.g.e., s. 4.

¹⁶ Zbigniew Brzezinski, *Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, (Çev. Cem Küçük), (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2004), s. 105.

yer alan Keşmir Sorunun çözümüne ilişkin Pakistan ile ilişkileri normalleştirilerek, Pakistan'ı barış sürecine çekerek büyük mesafe kat etmiştir.

Keşmir sorunu ve Pakistan ile ilişkileri Hindistan'ın Orta Asya'ya yaklaşımına etki eden en önemli faktörler arasında yer almıştır. Bölgede baş gösteren istikrarsızlığın domino etkisi ile kendisine yansımından endişe eden Hindistan doksanlı yıllar boyunca Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerinde güvenlik merkezli bir strateji yürütmüştür.¹⁷ Başta Afganistan'da Taliban rejiminin devrilmesi olmak üzere 11 Eylül 2001 sonrası Orta Asya'da meydana gelen gelişmeler yanında Pakistan ile ilişkilerinin normalleşme sürecine girmesi Hindistan'ın bölgeye ilişkin daha geniş perspektifli, ekonomi temelli ve uzun vadeli stratejiler geliştirmesini sağlamıştır. Bu süreçte Hindistan Orta Asya'ya enerji odaklı bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır.¹⁸

Çin ile Toprak Sorunları ve İlişkilerin Normalleştirilmesi

Soğuk Savaş sonrası Hint dış politikasının önemli hedeflerinden ve başarılarından biri de Çin ile olan sınır ve toprak sorunlarında çözüm yönünde adımlar atılması ve ikili ilişkilerin normalleştirilmesi olmuştur. 2003 yılında Çin'i ziyaret eden dönemin başbakanı Vajpayee iki ülke arasındaki ilişkilerdeki 'ayırıcı düşmanlık' motifinin yerini 'sağlıklı rekabet'in alacağını söylemiştir.¹⁹

Hindistan ile Çin arasındaki sürekli artan ticari ilişkiler siyasi çözüm sürecini de beraberinde getirmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1990'lı yıllarda birkaç yüz milyon dolar iken (1991'de 247 milyon dolar) 2004 yılında 13 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir ve Çin, Hindistan'ın ikinci en büyük ticari ortağı konumuna yükselmiştir. İki ülke arasındaki ticaretin 2010 yılında 40 milyar dolara çıkarılması hedeflenmektedir.²⁰

1950'li yılların sonlarına doğru Çin ile Hindistan sınır bölgeleri üzerinde anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Bu durum iki ülke arasında 1962 yılında iki ay süren bir savaşa yol açmış, ancak savaşa da sorun çözülmemiştir. Bu savaş sırasında Çin,

¹⁷ Dianne L. Smith, *Central Asia: A New Great Game?*, Strategic Studies Institute (SSI), 17 Haziran 1996, s. 13.

¹⁸ Stephen Blank, "India Joins the Great Game: Indian Strategy in Central Asia" Indranil Banerjee (Der.), *India and Central Asia*, (Londra: Brunel Academic Publishers Ltd, 2004), s. 262'den aktaran Ibrokhim R. Mavlonov, "Central Asia and South Asia: Potential of India's Multilateral Economic Diplomacy in Inter-Regional Cooperation", *Strategic Analysis*, Cilt: 30, Sayı: 2, Nisan-Temmuz 2006, s. 426.

¹⁹ Jing-dong Yuan, "Sino-Indian Relations: Perspectives, Prospects and Challenges Ahead", *PNIR*, 30 Mart 2005; (http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=283).

²⁰ "China, India Move Closer in Trade", *Asia Times*, 11 Şubat 2005; (http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/GB11Df07.html).

Hindistan'ın Arunachal Pradesh bölgesini işgal etmiş böylece Hindistan'ın Tibet'le olan bağlantısı kesilmiştir. Daha sonra Çin, Hindistan'ın kuzeydoğu sınırında 90.000 kilometre karelik alanda hak iddia ederken, Hindistan ise Çin'i, Keşmir bölgesinde 38.000 kilometre karelik alanı işgal etmekle suçlamıştır. 'Düşmanımın düşmanı dostumdur' ilkesini doğrular biçimde bu durum Soğuk Savaş döneminde Çin-Pakistan ittifakı ve Hindistan-SSCB ittifakını doğurmuştur. Sınır sorunlarının çözümü amacıyla 1980'den itibaren Çin ve Hindistan arasında görüşmeler devam etmiş, 1993 ve 1996 yıllarında anlaşmalar imzalanmış ancak fazla bir ilerleme sağlanamamıştır. Dahası Hindistan, 1998'de gerçekleştirdiği nükleer denemelerden sonra Çin'i 'bir numaralı tehdit' olarak tanımlanmıştır. 2003 yılında, iki ülke arasındaki sınır tartışmalarını açıklığa kavuşturmak amacıyla ortak bir komisyon kurmuştur.²¹

Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun 11 Nisan 2005 tarihinde Hindistan'a yaptığı dört günlük resmi ziyaret Hindistan-Çin ilişkilerinde dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Jiabao bu ziyaret sırasında Sikkim üzerinde her hangi hak iddia etmediklerini, Hindistan'ın uluslararası arenada daha etkin olmasını destekleyeceklerini açıklamıştır. Hindistan Başbakanı Sing ise 'Hindistan ve Çin dünya düzenini yeniden şekillendirmelidir' şeklinde konuşmuştur. Bu ziyaret sırasında serbest ticaret ve toprak sorunlarının siyasi çözümüne ilişkin iki önemli anlaşma da imzalanmıştır. Bu anlaşmalar hem Hindistan'ın hem de Çin'in birbirlerine bakışlarındaki ve bölge politikalarındaki değişikliği göstermektedir.²²

Hindistan-Çin ilişkilerinin normalleşme süreci içerisine girmesi ve bunun da etkisi ile 5 Temmuz 2005 tarihinde yapılan Astana Zirvesi'nde Hindistan'ın Şangay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) gözlemci üye sıfatı ile kabul edilmesi Hindistan'ın Orta Asya'daki konumunu güçlendirmiştir. Ancak Hindistan, Orta Asya'da sürekli artan Çin nüfuzundan endişe duymaktadır ve bunu yakından takip etmektedir.²³

Hint tarafı Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Asya'da en fazla kazanan tarafın Çin olduğunu düşünmektedir. Jeopolitik rakibi SSCB'nin ortadan kalkması; Rusya'nın tedrici olarak Orta Asya'daki siyasi ve ekonomik gücünün zayıflaması; doğrudan toprak kazanımları; bölge ülkeleri ile ticaretten sağlanan ekonomik kazançlar; Orta Asya ile ekonomik bağların yoğunlaşması sonucu Sincan bölgesinin kalkınması; sınır aşan nehirler üzerinde kontrol sağlayarak kendi lehine işletmesi; ŞİÖ'nün kurulması; Çin'in jeopolitik etkinliğinin Hazar'a kadar genişlemesi,

²¹ Federal Research Division of the Library of Congress, *India*; (<http://countrystudies.us/india/129.htm>)

²² Jing-dong Yuan, "The Geometry of Sino-Indian Ties", *Asia Times*, 22 Kasım 2006; (<http://www.atimes.com/atimes/China/HK22Ad01.html>).

²³ Gulshan Sachdeva, "India's Attitude towards China's Growing Influence in Central Asia", *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 4, Sayı: 3, 2006, s. 23-34

Kazakistan'dan Çin'e petrol boru hattı kurulması gibi somut kazanımlar Çin'in Orta Asya'daki önemli siyasi ve ekonomik başarılarıdır.²⁴

Hindistan-Çin yakınlaşmasında Rusya özel bir rol oynamıştır. Rusya, ŞİÖ içerisinde Çin ile işbirliği yapmakla birlikte özellikle Çin'in Orta Asya'daki ekonomik ve demografik yayılmacılığını büyük bir tehdit olarak algılamaktadır. Bu noktada Hindistan, Rusya için Çin'e karşı bir denge unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Hindistan ile Çin arasındaki ilişkilerin normalleşme sürecine girmesi Rusya'nın ortaya attığı Moskova-Pekin-Delhi üçlü ittifak fikrinin hayata geçirilmesi için de önemli bir zemin teşkil etmiştir.

Hindistan-Rusya İlişkileri ve Moskova-Pekin-Delhi Üçgeni

Hindistan'ın Orta Asya'daki konumunu etkileyen en önemli ülkelerden biri de Rusya'dır. Soğuk Savaş döneminin mirası olarak Hindistan ve Rusya birbirini geleneksel müttefik olarak değerlendiren iki ülkedir. Hindistan ile SSCB arasında 1971 yılında imzalanan ittifak anlaşması günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Hindistan, silah ihtiyacını büyük ölçüde Rusya'dan sağlamaktadır. İki ülke kara, deniz ve hava kuvvetleri terörle mücadele amacıyla 12 Ekim 2005 tarihinde Yeni Delhi yakınlarında geniş çapta bir ortak askeri tatbikat yapmışlardır. Hindistan ile Rusya arasındaki siyasi ve askeri ilişkiler ileri düzeyde olmakla beraber iki ülke arasındaki ticaret hacmi 1 milyar 800 milyon dolardır.

Hindistan'da Sovyet ekolünden gelen ve karar mercilerine etki eden çok sayıda Hintli uzman bulunmaktadır. Bunlar Hindistan'ın Orta Asya politikasının Rusya ile işbirliği temelinde Pakistan'ın ve İslam fundamentalizminin çevrelenmesi, ABD ve Çin'in bölgedeki etkinliğinin kırılmasına yönelik olması gerektiğini savunmaktadırlar.

Rusya-Çin-Hindistan arasında üçlü bir blok oluşturulması fikrini 1998 yılında Rusya'da başbakanlık görevini yürüten Yevgeny Primakov ortaya atmıştı. Ancak Hindistan'ın nükleer denemelerde bulunduğu bu dönemde Çin ile olan ilişkileri Rusya'nın üçlü ittifak fikrini hayata geçirmesine imkan vermedi. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin göreve geldikten sonra selefi Yeltsin'in başlattığı Çin ile yakınlaşma sürecini devam ettirdi ve Şanghay Beşlisi olarak adlandırılan oluşum 2001 yılında altı üyeli bir örgüte dönüştürüldü. Rusya bu şekilde Çin ile yakın bir müttefike dönüşünce iki ülke arasında arabuluculuğa soyundu. 2004 yılından itibaren Hindistan ve Çin arasındaki toprak sorunlarının çözümünde önemli adımlar atıldı.

²⁴ M. T. Laumulin, *Sovremennaya Geopolitičeskaya Situatsiya v Sentralnoy Azii i İnteresi İndii*, Kazakistan Stratejik Çalışmalar Enstitüsü (KİSİ), 4 Temmuz 2006; (<http://www.kisi.kz/site.html?id=3710>).

Nihayet Mart 2005'de üç ülke dışişleri bakanları Rusya'nın uzak doğusu Vladivostok'ta ilk kez bir araya geldiler.²⁵

Vladivostok'taki toplantı öncesinde ve sonrasında ABD'ye karşı yeni bir kutup ortaya çıktığı yönünde toplantının amacını aşan farklı yorumlar yapıldı. Ancak resmi olarak toplantının amacı üç ülkenin sınırlarında istikrar için işbirliği olarak açıklandı. Toplantı sonunda ise, çok kutuplu dünya düzeni fikrinden bahseden temkinli bir deklarasyon yayınlamanın ötesinde somut bir adım atılmadı. Taraflardan hiç biri ABD ile ilişkilerinde sorun yaratacak nitelikte ABD'nin tepkisini çekebilecek ciddi bir adım atmayı istemedi.²⁶

Üç ülke de İslami terör olarak gördükleri iç sorunları nedeniyle işbirliğini gerekli görmektedir. Hindistan Keşmir, Çin Doğu Türkistan, Rusya ise Çeçenistan sorunu yüzünden terörler mücadelede üçlü işbirliğini gerekli görmektedir. Hindistan ile Çin arasındaki toprak sorunları çözülmemekle birlikte dondurulmuştur. Ancak yine de üçlü ittifak fikri uzak bir ihtimaldir. Bu yüzden üç ülkenin ŞİÖ bünyesinde işbirliği yapması daha cazip gözükmektedir.²⁷

5 Temmuz 2005'de Astana'da yapılan ŞİÖ zirvesinde Hindistan, Pakistan ve İran ile birlikte örgüte gözlemci statüsü verilmiştir.²⁸ Çin Pakistan'ın üyeliğini desteklerken, Rusya Hindistan'ı desteklemiştir. ŞİÖ'ne İran ile birlikte Hindistan ve Pakistan'ın gözlemci olarak kabul edilerek, örgüte karşı Amerikan tepkisinin yumuşatılması ve Afganistan konusunda etkinlik kazanılması hedeflenmiştir. Rusya ve Çin'in yanında iki nükleer güç Hindistan ve Pakistan ve nükleer güç olma doğrultusunda ilerleyen İran'ın ŞİÖ içerisinde yer alması örgütün nükleer kulüp olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Astana'da yapılan ŞİÖ zirvesinin hemen ertesinde Rusya ve Çin tarihte ilk kez ortak askeri tatbikat gerçekleştirdiler. Yaklaşık 10 bin askerin katıldığı bu tatbikatın hemen ardından 12 Ekim 2005 tarihinde ise bu defa Rusya, Hindistan ile geniş çaplı bir askeri tatbikat düzenledi. Rusya'nın inisiyatifinde gerçekleştirilen bu iki ortak tatbikat ŞİÖ'nün askeri-siyasi bir bloğa dönüşmesi yolunda önemli adımlar olarak değerlendirilmiştir.

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Çin, Hindistan ve Rusya gibi dev ülkelerin çıkarlarının uyum içinde olacağı bir alana dönüşmesi durumunda Asya'da yeni bir

²⁵ Vladimir Skosirev, "Troyka, Çetverka, Tuz" *Nezavisimaya Gazeta*, 3 Haziran 2005.

²⁶ A.g.e.

²⁷ Sergey Gennadyeviç Luzyanin, "Sentralnaya Aziya v Tryehstoronnem Sotrudniçestve", (Rossiaya, İndiya, Kitay), 13 Ekim 2006; (www.asiainform.ru).

²⁸ ŞİÖ'nün Astana Zirvesi'nde Orta Asya gelişmeleri açısından alınan önemli kararlardan biri de ABD'nin Özbekistan ve Kırgızistan'daki askeri üslerini boşaltması talebidir. Afganistan'daki askeri operasyonların tamamlandığı gerekçesi ile ABD'den askerlerini çekmesini bir takvime bağlaması gerektiği talep edilmiştir. Deklarasyon metni için bkz; (<http://www.sectesco.org/html/00501.html>).

güç kutbu ortaya çıkacaktır. Ancak birbiriyle sorunlu bu üç ülkenin sorunlarını bir kenara iterek aralarındaki ilişkiyi ittifak düzeyine çıkarmaları oldukça güç gözükmektedir. Ortak askeri tatbikatları ise, Çin ve Hindistan'ın en büyük silah satıcısı olan Rusya'nın iki önemli pazarını koruma girişimleri olarak değerlendirmek mümkündür. Tartışmalar bir yana, bu gelişmeler Moskova-Pekin-Delhi üçlü oluşumu içerisinde Rusya'nın ağırlığı ve etkinliği göstermektedir.

Nüfusunun çokluğu, nükleer silahlara sahip olması, ekonomisinin sürekli büyümesi ve Çin ile birçok konuda çıkarlarının çatışması gibi birçok özelliğinden dolayı Hindistan Çin'e karşı denge oluşturabilecek en önemli ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere Hindistan-Çin ilişkileri sınır anlaşmazlıkları, Tibet sorunu ve Çin-Pakistan askeri ittifakı gibi nedenlerle uzun süre sorunlu bir şekilde seyretmiştir. Rusya gibi bu olguları göz önünde bulunduran ve Hindistan'ı Çin'e karşı denge unsuru olarak kullanmak isteyen bir diğer önemli devlet de ABD'dir.

Hindistan - ABD İlişkileri ve Büyük Orta Asya Ortaklığı Girişimi

Rusya ve Çin'in öncülüğünü yaptığı çok kutuplu dünya düzeni kurma çabalarında Hindistan, kilit ülke olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama doğru olmakla birlikte tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Hindistan - ABD ilişkilerinde 2000 yılından itibaren büyük ilerleme kaydedilmiştir. Mart 2000'de Hindistan'ı ziyaret eden ABD Başkanı Clinton'un başlattığı 'discovery of India' (Hindistan'ın keşfi) stratejisini Bush yönetimi de devam ettirmiş ve 2005 yılına gelindiğinde ise iki ülke arasındaki işbirliği savunma konularında silah alışverişinin artırılması, ortak silah üretimi ve teknoloji transferi boyutunu da aşarak nükleer konularda işbirliği seviyesine ulaşmıştır. ABD, Temmuz 2005 tarihinde Hindistan'a yönelik uyguladığı ambargoyu kaldırarak nükleer pakt yapmıştır.²⁹

Hindistan 1998 yılında ilk kez nükleer silah denemesi yaptığında ABD buna büyük tepki göstererek Hindistan'a yönelik ekonomik yaptırımlar uygulamaya koymuştur. 11 Eylül sonrası Hindistan'ın ABD'ye tam destek sağlaması ile iki ülke arasında stratejik işbirliğine gidilmesi kararlaştırılmıştır. Haziran 2005'te Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in, ABD ziyareti sırasında bu konuda çerçeve anlaşması imzalanmıştır. Ortak askeri tatbikatlar ve askeri teçhizat satışının

²⁹ Mohan C. Raja, "India and the Balance of Power", *Foreign Affairs*, Cilt: 85, Sayı: 4, Temmuz/Ağustos 2006, s. 17-32.

kolaylaştırılmasını öngören bu anlaşma ayrıca sivil amaçlı nükleer program konusunda iki ülke arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini içermektedir.³⁰

Hindistan'ı nükleer silah sahibi olmaya iten en önemli neden Pakistan ve Çin ile olan toprak sorunlarıydı. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni koşullarda Pakistan ile ilişkilerin normalleşme sürecine girmesi ve Çin ile olan sorunların çözümlenmeye başlaması Hindistan'ın güvenliğine yönelik tehditlerin azalmasını sağlamıştır. Buna rağmen Hindistan askeri nükleer programını durdurmak bir yana daha da aktif hale getirmiştir. Bunun temel nedeni Hindistan'ın ortaya çıkan yeni jeopolitik koşullarda küresel lider olma arzusudur. Hindistan, BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik taleplerini askeri ve nükleer gücünü gerekçe göstererek dile getirmektedir. İç politika açısından nükleer politika halkın büyük çoğunluğunun desteklediği bir konudur. Nükleer güç halk tarafından ülkenin ulusal çıkarları ve bağımsız dış politikasının korunması açısından gerekli görülmektedir. Dolayısıyla, tüm siyasi partiler aynı zamanda bir iç politika malzemesi olarak nükleer silahların geliştirilmesine önem vermektedirler.

Singh'in ziyareti ile ABD-Hindistan ilişkilerinde stratejik ortaklığa yönelen yeni bir dönem başlatılmıştır. ABD, nükleer konularda işbirliği önererek Hindistan'ın nükleer silahlara sahip olması konusundaki katı tutumu değiştirdiğini göstermiştir. Bu anlaşma ile ABD-Hindistan ilişkilerindeki en önemli sorun ortadan kalkmıştır. Anlaşmanın imzalanmasından sonra düzenlenen ortak basın toplantısında ABD Başkanı George Bush, iki ülke arasındaki ilişkilerin hiç bu kadar güçlü olmadığını ifade etmiştir.

2001-2003 yılları arasında ABD'nin Hindistan Büyükelçiliği görevini yürüten Robert D. Blackwill, Hindistan'la ilişkilerdeki değişimin 11 Eylül sonrasında olduğuna ilişkin değerlendirmeleri kabul etmeyerek Bush iktidarının birinci döneminde ABD'nin Hindistan'la ilişkilerinde global bir yaklaşım benimseyerek sadece ikili düzeyde değil daha geniş çapta ilişkilerin geliştirilmesi konusunda irade beyan ettiğini belirtmektedir. Blackwill'e göre, Bush göreve ilk geldiği günden itibaren, Hindistan'ın ABD'nin temel jeopolitik sorunlarına cevap verdiğini gördü ve nükleer silahlar konusunda haleflerinin izlediği bağnaz yaklaşımı terk etti. Bunun üzerine ABD-Hindistan ilişkilerinde dönüşümden söz edilmeye başlandı. Ancak Bush'un ilk döneminde bürokratik engeller, Irak konusunda odaklanma ve seçimler nedeniyle beklenen düzeyde gelişme sağlanamadı.³¹

Blackwill, Hindistan niçin ABD'nin doğal müttefikidir sorusunu şu şekilde yanıtlamaktadır: *'Teröre karşı savaş ve mücahitlerin gücünü azaltmak; kitle imha*

³⁰ Stephen Philip Cohen, *A Deal Too Far?*, ORF - Brookings Paper, 2 Mart 2006; (<http://www.observerindia.com/publications/IssueBrief/ib060302.pdf>).

³¹ Robert D. Blackwill, "India Imperative", *The National Interest*, Yaz 2005, s. 10.

*silahlarının yayılmasının önlenmesi; Çin'in yükselişi ile baş edebilme; Basra Körfezi'nden petrol akışını güvence altına almak ve küresel ekonomik istikrar ABD'nin hayati çıkarları arasındadır. Bu hedefleri kendi çıkarları doğrultusunda paylaşan ülkeleri sıraladığımızda Hindistan ilk sırada yer almaktadır. Özellikle terör, kitle imha silahları ve Çin'in yükselişi, büyüyen ekonomisinin ihtiyacı olan enerji güvenliği konuları Hindistan ve ABD'nin çıkarlarının örtüştüğü ortak paydalarıdır.*³²

Bunlar arasında ABD'yi Hindistan ile yakınlaşmaya iten en temel saik olarak Çin'in yükselişinin kontrol edilmesi ve Hindistan'ın Çin'e karşı denge unsuru olarak kullanılması görülmektedir.

Öte yandan Hindistan'ın ABD'ye şüphe ile yaklaşmasına neden olan önemli etkenler bulunmaktadır. Pakistan'ın ABD'nin geleneksel müttefiki olması Hindistan'ı ABD'ye karşı çekinceli davranmaya itmektedir. Hint yetkililerde ABD'nin, Hindistan'ın füze kapasitesini kontrol etmek amacıyla kendilerine yaklaştığı yönünde bir güvensizlik vardır. ABD'nin İran'a olan yaklaşımı da Hindistan'ın çıkarları ile uyumsuzdur. Gelişen ekonomisinin enerji ihtiyacını güvence altına almak için İran'dan Hindistan'a uzanacak doğal gaz boru hattı inşa etmeyi planlayan ve İran ile enerji konusunda işbirliği yapan Hindistan, ABD'nin İran'a müdahalesine en fazla karşı çıkan ülkelerin başında gelmektedir.

Blackwill tüm göstergelerin ABD'nin Hindistan ile uzun vadeli bir ortaklığı hedeflediğini gösterdiğini belirtmekte ve BM reformları çerçevesinde Hindistan'ın BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliğinin desteklenmesi yanında G8'e de dahil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu sayede Hint halkının ABD'ye olan güvensizliği ortadan kalkacak ve Hint yetkililer de ABD'nin ülkelere ilişkin yaklaşımını tamamıyla değiştirdiği konusunda ikna olacaktır.³³

ABD Başkanı Bush Mart 2006'da Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Bush'un Hindistan ziyareti ABD'nin Güney Asya'ya yönelik yaklaşımını değiştirerek geleneksel müttefiki Pakistan ile ilişkilerini geri plana atıp, Hindistan'a öncelik verdiği şeklinde yorumlara yol açmıştır. İslamabad yerine bölgedeki temel stratejik ortağı olarak Delhi'yi tercih eden ABD'nin Hindistan'ın Orta Asya'da üs kurması dahil her türlü faaliyetini destekleyeceği ifade edilmektedir. Bush'un Hindistan ziyareti sırasında 'Büyük Orta Asya Projesi'de gündeme gelmiş ve ABD Başkanı bu konuda Hindistan'ın desteğini talep etmiştir.

Büyük Orta Asya projesi 2005 yılında Frederick Starr'ın görüşleri olarak ortaya çıkmış, daha sonra Dışişleri Bakanlığı tarafından sahiplenilerek resmi politika haline gelmiştir. Starr, ilk olarak Mart 2005 tarihinde Silk Road Paper olarak 'Afganistan

³² A.g.e., s. 11.

³³ A.g.e., s.11.

ve Komşuları için Büyük Orta Asya Ortaklığı/A Greater Central Asia Partnership for Afghanistan and Its Neighbors' başlıklı 36 sayfalık bir çalışma ile projenin çerçevesini çizmiştir. Daha sonra Foreign Affairs dergisinin Temmuz 2005 tarihli sayısında Starr imzalı 'Orta Asya İçin Bir Ortaklık/A Partnership for Central Asia' adlı makale yayınlanmıştır.

Genel hatları ile projenin hedefinin Afganistan'ın Orta Asya bölgesine eklenmesi, ABD öncülüğünde yürütülecek bir işbirliği programı çerçevesinde bölgesel entegrasyon sağlanması ve Orta Asya enerji kaynaklarının güneye doğru akıtılarak Rusya tekelinin kırılması olduğu anlaşılmaktadır. Projenin mimarı Starr'a göre Büyük Orta Asya Ortaklığı ABD'nin bölgedeki varlığını kalıcı kılmaya yönelik bir girişimdir. Starr, ABD'nin Orta Asya'daki konumunun hala 11 Eylül sonrası hedeflere ilişkin olarak değerlendirildiğini, bu durumun bölge ülkelerinin siyasi elitinde geçici bir durum hissi yarattığını, böyle bir proje ile ABD'nin kalıcı olduğunu ve uzun vadeli niyetlerini ortaya koyacağını ifade etmektedir.³⁴ Proje, Afganistan'da istikrarı tam olarak bir türlü sağlayamayan, Orta Asya'nın Rusya'nın ve Çin'in etki sahasına dönüşmesine engel olamayan ABD'nin yeni bir açılım aracı olarak değerlendirilebilir.

ABD Dışişleri Bakanlığı Starr'ın önerileri doğrultusunda yeniden yapılanmaya gitmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Rice Ekim, 2005 tarihinde Orta Asya ülkelerine gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Orta Asya ülkelerinin Bakanlığın Güney Asya Bürosu'nun sorumluluk sahasına dahil edildiğini açıklamıştır. Daha önce Avrupa Bürosu'nun sorumluluk sahasında bulunan Orta Asya ülkelerinin Güney Asya Bürosu'na aktarılması ile Büyük Orta Asya şemasına uygun bir yapılanmaya gidilmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Rice, 5 Ocak 2006 tarihinde yaptığı açıklamada ise, Orta Asya ve Güney Asya'nın global öncelikler listesinin üst sıralarında yer aldığını, Büyük Orta Asya'nın kurulması ihtimaline Beyaz Saray'ın ciddi olarak yaklaştığını, bunun önemli bir hedef olduğunu açıklamıştır.³⁵

1 Nisan 2006 tarihinde Afganistan'ın başkenti Kabil'de 'Birinci Büyük Orta Asya'da İşbirliği Konferansı' düzenlenmiştir. Afganistan Devlet Başkanı Karzai'nin ev sahipliği yaptığı konferansta Güney Asya Bürosu'nun başına getirilen ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Richard Boucher ve Kazakistan Dışişleri Bakanı Tokayev de yer almıştır. Kabil Konferansı'nın amacı Afganistan'daki son gelişmelerin sağladığı avantajları değerlendirilerek, bir asırdır kapalı olan ticaret

³⁴ S. Frederick Star, *A Greater Central Asia Partnership for Afghanistan and Its Neighbors*, Silk Road Papers, Mart 2005, s. 8.

³⁵ Vince Crawley, "State Dept. Putting Regional Focus on Afghanistan and its Northern Neighbors", *United States Mission to NATO*, 6 Ocak 2006; (<http://nato.usmission.gov/Article.asp?ID=E1DB9CC7-E1DD-46BD-9F14-10249091D989>).

yollarının yeniden açılması ve kıtasal ticaret sayesinde Avrasya'nın bu geniş kısmında refah ve güvenliğin sağlanması olarak açıklanmıştır. Konferansın esas odak noktasını ise Orta Asya'dan Hint Okyanusu'na, Güney Asya ve ötesine doğru temel ulaşım yollarının açılması yönündeki fikirler oluşturmuştur.³⁶

ABD Dışişleri Bakanlığı Güney Asya Bürosu Başkanı ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Boucher Kabil Konferansı'nın ardından Hindistan'ı ziyaret etmiş ve Büyük Orta Asya Projesi'ne Hindistan'ın aktif katılımını talep etmiştir. Boucher, Afganistan'ın Orta Asya ile Güney Asya arasında köprü olduğunu, bu statüsünün güçlendirilmesi için Hindistan'ın her sahada tecrübesini aktararak bölgesel liderliğini göstermesi gerektiğini açıklamıştır.³⁷

ABD ile Hindistan'ın bölgedeki stratejik hedeflerinin örtüştüğüne ilişkin değerlendirmeler büyük ölçüde gerçeği yansıtmaktadır. ABD'nin Büyük Orta Asya Ortaklığı adı altında başlattığı, Kuzey-Güney ulaşım ve enerji koridoru kurulmasını hedefleyen stratejinin hayata geçirilmesi Hindistan'ın Orta Asya bölgesine doğrudan ulaşımını sağlayacaktır. Bu çerçevede Türkmenistan doğal gazının güney hattına taşınmasına ilişkin TAP (Trans-Afgan Pipeline) projesi en somut girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu stratejinin hayata geçirilmesinde Afganistan'da istikrarın sağlanması ve Pakistan'ın Taliban'a olan desteğinin kesilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu iki nokta Hindistan'ın güvenliği açısından da çok önemlidir. Bu başarısızlığı takdirde Hindistan, Orta Asya'daki kontrolünü güçlendirme adına Rusya ve İran ile olan işbirliğini devam ettirme yoluna gidecektir.³⁸

Hindistan - Afganistan İlişkileri ve TAP (Trans-Afgan Pipeline) Projesi

ABD'nin Taliban'ı ortadan kaldırmaya yönelik müdahalesine en fazla destek veren ve Afganistan'daki değişimden en fazla memnun olan ülkelerin başında Hindistan gelmektedir. Afganistan'daki gelişmeler Hindistan'ın lehine olmuş, daha önce Orta Asya ile Hindistan arasında engel niteliğinde olan Afganistan, Hindistan'ın Orta Asya'ya açılımlarında adeta sıçrama tahtasına dönüşmüştür.

Hindistan, Taliban rejiminin yıkılmasından itibaren Afganistan'a büyük yatırımlar gerçekleştirmiştir. Afganistan'ın istikrarını ulusal güvenliği açısından çok önemli gören

³⁶ Nicklas Norling, *First Kabul Conference on Partnership, Trade and Development in Greater Central Asia*, Conference Report, Central Asia- Caucasus Institute, Silk Road Studies Program, Nisan 2006, s. 5.

³⁷ "The U.S.-India Friendship: Where We Were and Where We're Going", Remarks By Richard A. Boucher, Assistant Secretary for South and Central Asian Affairs at The Confederation of Indian Industry (CII), New Delhi, 7 Nisan 2006; (<http://www.scoop.co.nz/stories/WO0604/S00161.htm>).

³⁸ Gulshan Sachdeva, "India's Attitude towards China's Growing Influence in Central Asia", *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 4, Sayı: 3, 2006, s. 23-34.

Hindistan, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına ilişkin projeler için 2002-2006 yılları arasında 650 milyon dolar yardım yapmıştır. Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında 5000 civarında Hint uzman ve işçi çalışmaktadır. Hindistan, Kabil'deki büyükelçiliği yanında Celalabad, Herat ve Kandahar'da konsolosluk açmıştır.³⁹

Taliban sonrası Afganistan-Hindistan yakınlaşmasında, lider faktörü de önemli etki etmiştir. Afganistan'da devlet başkanı görevini üstlenen Hamid Karzai, yüksek öğrenimini yaptığı Hindistan'ı ikinci vatanı olarak tanımlamıştır. Hindistan Başbakanı Manmohan Singh Kasım 2005 tarihinde Afganistan'a resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret 29 yıl aradan sonra Hindistan tarafının başbakan düzeyinde Afganistan'a gerçekleştirdiği ilk ziyaret olması açısından önemlidir. Karzai, göreve geldiği 2001 yılı sonundan itibaren Kasım 2005 tarihine kadar Hindistan'ı üç kez ziyaret etmişti. Karşılıklı ziyaretler sırasında terörle mücadele ve güvenlik konuları dışında eğitim, sağlık, tarım gibi Afganistan'ın kalkındırılmasında hayati öneme sahip sahalarda anlaşmalar imzalanmıştır.⁴⁰

Hindistan'ın Afganistan'a ilgisi özellikle şu üç nedenle ilişkilendirilmektedir.

1. Afganistan'da bir daha Taliban benzeri radikal bir yönetimin iktidarı ele geçirmesini önlemek;
2. Afganistan üzerindeki Pakistan nüfuz ve ağırlığını dengelemek;
3. Afganistan üzerinden Orta Asya'ya açılarak bölgenin enerji kaynaklarından faydalanmak.

Enerji kaynaklarından faydalanma noktasında TAP (Trans-Afgan Pipeline, Trans-Afgan Boru Hattı) Afganistan'daki gelişmelerle doğrudan ilişkili olmuştur. Türkmenistan doğal gazının Hint Okyanusuna kadar ulaştırılmasını hedefleyen TAP ilk kez 1991 yılında gündeme gelmiş ve Asya Kalkınma Bankası projenin fizibilite çalışmalarını finanse etmiştir. Bu proje kapsamında 1995 yılında Türkmenistan ve Pakistan doğal gazı ilişkin anlaşma imzalamıştır. 1996 yılından itibaren Afganistan'ın % 80'inde Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinin ardından projeyi hayata geçirebilme umudu ile Türkmenistan Taliban rejimi ile yakın ilişkiler yürütmüştür. Afganistan'da Taliban'ın kontrol ettiği bölgeler üzerinden boru hattı inşa edilmesi öngörülmüş, ancak proje bu dönemde işlerlik kazanamamıştır. ABD öncülüğünde koalisyon kuvvetlerinin askeri müdahalesi sonucu Afganistan'da Taliban rejiminin iktidardan uzaklaştırılmasından sonra 2002 yılında Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan, TAP projesine ilişkin yeni bir

³⁹ Shanthie Mariet D'Souza, "India's Role in Afghanistan: Need for Greater Engagement", *IDSIA Strategic Comments*, Institute for Defence Studies & Analyses (IDSIA), 4 Mayıs 2006; (<http://www.idsa.in/publications/stratcomments/ShanthieDSouza040506.htm>).

⁴⁰ A.g.e.

anlaşma imzalamışlardır. Ancak projenin karlı bir hale gelebilmesi için Hindistan'ın da katılımı gerekli görülmüştür. 2003 yılında Hindistan projeye davet edilmiştir.

Pakistan'ın eline koz vermemek için Hindistan'ın uzun süre isteksiz yaklaştığı TAP doğal gaz boru hattı projesi, 2005 yılı başında Başbakan Singh tarafından onaylanmıştır. Hindistan'ın projeye katılımında Afganistan'daki yönetim değişikliği kadar, Pakistan ile ilişkilerindeki normalleşme, ABD ile geliştirdiği işbirliği ve sürekli büyüyen ekonomisinin enerji ihtiyacını karşılama isteği etkili olmuştur. TAP projesi için 14 Şubat 2006 tarihinde Türkmenistan'ın başkenti Aşgabat'ta yapılan bakanlar düzeyindeki toplantıya ilk kez Hindistan da bir delegasyon ile katılmıştır.⁴¹

ABD'nin de destek verdiği bu projeye Hindistan'ın katılımının ardından Rusya'nın da ilgi duyacağı tahmin edilmektedir. Ancak boru hattının büyük bölümünün geçeceği Afganistan'da istikrarın zayıf olması projenin önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. İran doğal gazının doğrudan Pakistan üzerinden Hindistan'a ulaştırılmasına ilişkin de bir proje söz konusudur. İran doğal gazına ilişkin projeye Pakistan da öncelik vermektedir. Ancak ABD'nin muhalefeti bu proje önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Asya Kalkınma Bankası'nın fizibilite raporu hazırlayarak destek verdiği TAP projesine göre, 1680 kilometre uzunluğunda bir hat döşeneceği ve bunun 3.3 milyar dolara mal olacağı tahmin edilmektedir. Bu hattın yılda 33 milyar metre küp doğal gaz taşınması planlanmaktadır. Projenin gerçekleşmesi durumunda Türkmenistan'ın doğal gazını pazarlamada Rusya'ya olan bağımlılığını kıracağı, Afganistan'ın elde ettiği transit ücreti ile ekonomik kazanç sağlayacağı, Pakistan ile Hindistan arasındaki gerilimin yumuşamasına katkı sağlayacağı, dolayısı ile tüm bölgenin istikrarına katkıda bulunacağı belirtilmektedir.⁴²

TAP Projesi çerçevesinde Türkmenistan ile ilişkiler Hindistan için özel önem arz etmektedir. Türkmenistan Devlet Başkanı Niyazov'un 2-7 Nisan 2006 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Çin ziyareti sırasında Türkmen gazının Çin'e satışı ve Türkmenistan'dan Çin'e uzanan bir boru hattı inşasına ilişkin imzalanan anlaşma Hindistan'ı endişelendirmiştir. Bu anlaşma ile Çin, Türkmenistan'dan 2009 yılından itibaren 30 yıl süre ile yılda 30 milyar metre küp doğal gaz satın alabilecektir. Bu kapasitede üretim için Amu Derya Nehri'nin üst kısmındaki tüm yatakların Çin ile birlikte araştırılması ve işletilmesi konusunda da anlaşmaya varılmıştır. Doğal gaz satışına ilişkin 2003 yılında Rusya Federasyonu ile 25 yıllığına bir anlaşma

⁴¹ Amin Tarzi & Daniel Kimmage, "Pipelines or Pipe Dreams", *RFE/RL Reports*, Cilt: 5, Sayı: 7, 23 Şubat 2005; Daniel Kimmage, "New Clouts Old Uncertainties in Turkmenistan" *RFE/RL Reports*, Cilt: 6, Sayı: 6, 16 Şubat 2006.

⁴² Stephan Blank, "India's Continuing Quest For Central Asian Energy", *Central Asia - Caucasus Analyst*, 13 Temmuz, 2005; (http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=3459).

imzalayan Türkmenistan'ın ardından Çin ile anlaşması TAP'ın geleceğine ilişkin soru işaretlerinin belirmesine neden olmuştur. Türkmenistan'ın mevcut doğal gaz üretimi Çin ile imzaladığı anlaşmayı karşılamaya dahi yetmemektedir.⁴³

Tacikistan: Hindistan'ın Orta Asya'daki İleri Karakolu

Hindistan'ın Orta Asya'ya girişinde Tacikistan özel bir yere sahiptir. Coğrafi konumu itibarıyla Hindistan'a en yakın Orta Asya ülkesi olan Tacikistan, Hindistan'ın iki önemli komşusu Afganistan ve Çin ile sınırdadır. Pakistan kontrolündeki Keşmir ile Tacikistan arasında ince bir hat şeklinde Afganistan toprakları yer almaktadır. Bu konumu ile Tacikistan özellikle Hindistan'ın güvenliği açısından çok önem kazanmaktadır. Hindistan-Tacikistan ilişkilerinde de güvenlik boyutu en fazla öne çıkan nokta olmuştur. Hindistan, Rusya'nın talebi doğrultusunda Tacikistan'daki iç savaşın sona erdirilmesine yönelik taraflar arası görüşmelerde de yer almıştır.⁴⁴

Afganistan'da Taliban rejiminin güçlenmesinden en fazla tedirgin olan ülkelerin başında Hindistan ve Tacikistan gelmiştir. İki ülke Taliban'a karşı Kuzey İttifakı'nın desteklenmesinde işbirliği yapmışlardır. Hindistan Taliban ile savaşan Kuzey İttifakı askerleri için Tacikistan'ın Farkhor şehrinde 25 yataklı bir hastane inşa etmiştir. Uzun süre gizli tutulan bu askeri hastane daha sonra Kabil'e taşınmış, Farkhor'da ileri karakol niteliğinde bir askeri üs kurulmuştur.⁴⁵ Gelişen askeri ilişkiler iki ülke arasında 2002 yılında savunma anlaşmasının imzalanması sonucunu doğurmuştur. Bu anlaşma ile Hindistan, Tacik hava kuvvetlerinin eğitimini üslenmiştir. Kasım 2003 tarihinde Hindistan Başbakanı Vajpayee'nin Tacikistan'ı ziyareti sırasında iki ülke arasında terörizme karşı ittifak anlaşması yapılmıştır. Hindistan'ın bu dönemde Tacikistan'da askeri üs elde ettiği haberleri basında yer almış ancak resmi yetkililer tarafından yalanlanmıştır. Hindistan'ın Duşanbe yakınlarındaki Ayni Hava Üssü'nün inşaatını gerçekleştirilmesi ve 2002 tarihli savunma anlaşması çerçevesinde bu üstte savaş uçaklarını bulundurması, askeri üs edinmesi şeklinde yorumlanmıştır. Ayni

⁴³ Serhei Blagov, "Turkmenistan Seeks To Strengthen Energy Ties With China", *Eurasia Daily Monitor*, Cilt: 3, Sayı: 69, 10 Nisan 2006; (http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=414&issue_id=3682&article_id=2370963).

⁴⁴ Muhatir Ahmed, "Afganistan and Tadjikistan: Destabilising factors for South and Central Asian Region", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt: 3, Sayı: 1, Mart-Mayıs 1998.

⁴⁵ Tacikistan makamları Hindistan'ın ülkesinde askeri üs bulundurduğunu kabul etmemektedir. Tacik yetkililer Hindistan'ın Ayni Üssü'nün tamiri konusunda yardım ettiğini savunmaktadırlar. Rollie Lal, *Central Asia And its Asian Neighbors: Security and Commerce at the Crossroads*, RAND Corporation, 2006, s. 29; (http://www.rand.org/pubs/monographs/2006/RAND_MG440.pdf).

üssünün 2006 yılının sonlarında faaliyete geçeceği ve Hindistan'ın 20 savaş uçağı bulundurduğuna ilişkin haberler basında yer almaktadır.⁴⁶

Hindistan; Rusya ve ABD'den sonra Orta Asya'da askeri üsse sahip üçüncü ülke olarak değerlendirilmektedir. Hindistan'ın bu üsse Afganistan'daki gelişmeleri ve radikal İslam'ı kontrol altında tutmak amacıyla ihtiyaç duyduğu söylenmektedir. Hindistan, Tacikistan'da sağladığı bu açılımla birlikte diğer Orta Asya devletlerinin de desteğini kazanarak Keşmir sorununda Pakistan'ı bölgede yalnız bırakmayı hedeflemektedir.⁴⁷

Ağustos 2006 tarihinde Tacikistan devlet başkanı İmamali Rahmanov Hindistan'a resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında da enerji, bilim ve teknoloji ve kültürel sahalarda bir dizi işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Hindistan özellikle Afganistan'ın yeniden Pakistan'ın kontrolü altına girmesinden endişe ettiği için buna engel olmak amacıyla Tacikistan'a büyük önem vermektedir. Hindistan'ın Orta Asya'daki aktif politikasından en fazla Pakistan ve Çin rahatsızlık duymaktadır. Pakistan, Hindistan'ın Tacikistan'da hava üssüne sahip olmak istemesini ise kendisine yönelik çevreleme politikasının devamı olarak nitelendirmektedir.⁴⁸

Hindistan - Özbekistan İlişkileri: Nehru'nun Bıraktığı Yerden

Mayıs 2005 tarihinde meydana gelen ve başta ABD olmak üzere Özbekistan'ın Batılı ülkelerle ilişkilerinin kopmasına yol açan Andican olaylarından sonra, Kerimov'un içine düştüğü izolasyonu kırmak için yöneldiği ülkelerden biri de Hindistan olmuştur. 9 Mayıs 2006 tarihinde II. Dünya Savaşı'nda Sovyet zaferinin yıl dönümü kutlamalarında yaptığı konuşmasında Kerimov, ülkesinin ikili ilişkilerde önem verdiği ülkeler arasında Rusya, Güney Kore, Pakistan ile birlikte Hindistan'ın adını zikretmiştir.⁴⁹ Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in Nisan 2006 tarihinde Özbekistan'ı ziyareti ve bu ziyaret sırasında Özbekistan'da petrol ve gaz çıkarılması konusunda imzalanan memorandum Kerimov'un Hindistan'ı öncelikli ülkeler listesine sokmasında etkili olmuştur.

28 Nisan 2006 tarihinde Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in Özbekistan'ı ziyareti Hindistan tarafının başbakan düzeyinde Özbekistan'a ikinci ziyareti olmuştur. Önceden planlanmadan ani bir şekilde gelişen bu ziyaret Kerimov rejimine siyasi destek anlamında da önem taşımıştır. Kerimov, 1994, 2000 ve 2005 yıllarında olmak üzere Hindistan'ı üç kez ziyaret etmiştir. İki taraf arasında 60 civarında ikili anlaşmanın imza edildiği bu ziyaretlerde, terörle mücadele ve güvenlik konularında işbirliği ağırlıklı konular olmuştur. 2000 yılındaki ziyaret

⁴⁶ Sudha Ramachandran, "India's Foray into Central Asia", *Asia Times*, 12 Ağustos 2006.

⁴⁷ Mehmet Seyfettin Erol, "Hindistan'ın Yeni Orta Asya Politikası ve Tacikistan", *Stratejik Analiz*, Şubat 2004, s. 77.

⁴⁸ Rollie Lal, *Central Asia and its Asian Neighbors : Security And Commerce at the Crossroads*, s. 29.

⁴⁹ Daniel Kimmage, "Uzbekistan's New Friends", *RFE/RL Reports*, Cilt: 6, Sayı: 16, 26 Mayıs 2006.

sırasında Suçluların İadesi Anlaşması, 2005 yılında ziyaret sırasında ise askeri eğitim ve işbirliği konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. İki ülke arasında oluşturulan Uluslararası Terörle Mücadele Ortak Çalışma Grubu ilk toplantısını Ekim 2005 tarihinde Yeni Delhi'de yapmıştır.⁵⁰

Nisan 2006 tarihindeki Singh'in ziyareti sırasında öne çıkan konu enerji olmuştur. İmzalanan yedi anlaşmadan üçü enerji sahasında olmuştur. Bu anlaşmalarla Hint şirketleri Özbekistan'da arama çalışmalarında bulunma hakkı elde etmiştir. 2005 yılında Hindistan şirketi ONGC Videsh-Mittal Kazakistan'da Kanada şirketine ait hisseleri Çin'li şirkete kaptırmasından sonra böyle bir gelişme Hindistan'ın Orta Asya'daki enerji rekabetinde kazandığı önemli bir başarı olarak değerlendirilmiştir.⁵¹ Hindistan'ın enerji tüketiminin sürekli artması ve Özbekistan'ın dünyadaki en büyük sekizinci doğal gaz üreticisi olması iki ülkeyi güvenlik ve terörle mücadele yanında enerji konusunda da işbirliğine itmştir.

Özbekistan Orta Asya cumhuriyetleri arasında ikili ticaretinde Hindistan'ın açık verdiği tek ülkedir. 2004-2005 mali yılında 49.08 milyon dolarlık toplam ticaret içerisinde 30 milyon doları Özbekistan'dan ithalat oluşturmaktadır. Özbekistan dünyanın sayılı pamuk ve altın üreticisi ülkeleri arasında yer alırken, Hindistan'ın bu iki hammaddeyi en fazla işleyen ülkelerden biri olması bu sonucu doğurmaktadır. Bunların dışında Hindistan Özbekistan'dan uçak parçası ve uçak ithal etmektedir.

Hindistan, Özbekistan'a bağımsızlığını kazanmasından itibaren kredi desteği sağlamıştır. En son Kerimov'un 2000 yılındaki Hindistan ziyareti sırasında Hindistan 10 milyon dolarlık kredi anlaşması imzalamıştır. Özbekistan Hindistan'ın sağladığı toplam 30 milyon dolarlık kredinin 12.5 milyon dolarını projelendirerek kullanmıştır.⁵²

Özbekistan ayrıca Hindistan'ın kültürel bağlarının en sıkı olduğu Orta Asya ülkesidir. Film festivalleri, konserler, resim sergileri gibi karşılıklı sanatsal etkinlikler, bilimsel konferanslar ve öğrenci değişimi gibi faaliyetlerle Hindistan, Özbekistan'da ve Orta Asya genelinde 'yumuşak gücü'nü artırmaktadır.⁵³

⁵⁰ Ramakant Dwivedi, "Indian Prime Minister's Visit to Uzbekistan", *IDSA Strategic Comments*, Institute for Defence Studies & Analyses (IDSA), 25 Nisan 2005; (<http://www.idsa.in/publications/stratcomments/RamakantDwivedi250406.htm>).

⁵¹ Bruce Pannier, "Uzbekistan: Indian Premier's Visit Signals New Interest", *RFE/RL*, 25 Nisan 2006; (<http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/04/3fc3f53a-2acc-4078-ab0d-fb42be162ae2.html>).

⁵² Ibrokhim R. Mavlonov, "Central Asia and South Asia: Potential of India's Multilateral Economic Diplomacy in Inter-Regional Cooperation", *Strategic Analysis*, Cilt: 30, Sayı: 2, Nisan-Temmuz 2006, s. 438.

⁵³ "Sotrudniçestvo Uzbekistana S Zarubejnimi Stranami v Sfere Kulturi i Obrazovaniya..."; (www.mfa.uz).

Hindistan, Asya'daki en eski demokrasi olarak kabul gören bir ülke olmasına rağmen, eski Sovyet coğrafyasında devam eden 'demokratik devrimler' konusunda pasif olarak nitelendirilebilecek, izleyici bir tutum sergilemiştir. Hindistan yönetiminin Andican olayları sonrası Özbekistan ile geliştirdiği işbirliği, Hindistan dış politikasında demokrasinin belirleyici etken olmadığını, ulusal çıkarları gerektirdiğinde otoriter rejimlerle de işbirliğinden çekinmeyeceğini ortaya koymuştur.

Hindistan-Kazakistan İlişkileri ve Hindistan - Orta Asya Ülkeleri

Ekonomik İşbirliği Potansiyeli

Hindistan'ın en güçlü ekonomik ilişkilere sahip olduğu Orta Asya ülkesi Kazakistan'dır. Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev'in Şubat 2002'de Hindistan ziyaretine karşılık, 3-5 Haziran 2002 tarihlerinde Kazakistan'a resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu dönemde artış gösteren karşılıklı ziyaretler sonucunda Hindistan petrol şirketi ONGC Videsh Ltd. Hazar kıyısında Kazakistan'a ait Alibekmola petrol yatağının işletilmesinde % 15, Kurmangazı petrol yatağının işletilmesinde % 10'luk paya sahip olmuştur.⁵⁴

Hindistan, Kazakistan ile enerji işbirliğine büyük önem vermektedir. Hindistan Petrol ve Doğal Gaz Şirketi (ONGC) Ağustos 2005'de Kazakistan'a ait Kaşagan yataklarını işleten Kanada şirketi olan PetroKazakhstan'ı satın almak için girişimde bulunmuştur. Ancak bu pazarlıkta Çin Milli Petrol Şirketi (CNPC) Hindistan konsorsiyumunu geride bırakarak 4.18 milyar dolara PetroKazakhstan'ı almıştır.⁵⁵ Bu önemli kayba rağmen Hindistan Çelik şirketi Laxmi Mittal, Kazakistan'da 5.5. milyon ton kapasiteli çelik sahası işletilmektedir. Bu işletmede 50.000 kişi istihdam edilmektedir.⁵⁶

Hindistan'ın, Özbekistan hariç diğer Orta Asya ülkeleriyle ticaretinde ihracatı ithalatından fazladır. 2005 yılında Hindistan ile Kazakistan arasındaki toplam ticaret 94.75 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bunun 79.4 milyon dolarını Hindistan'ın ihracatı oluştururken, Kazakistan'dan 15.35 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. Hindistan'ın Kazakistan'a ihraç ettiği ürünler arasında çay, ilaç, tıbbi malzeme, makine,

⁵⁴ İrina Komissina, "İnteresı İndi v Sentralnoy Azii", *Analitika*, Ekim 2004; (<http://www.analitika.org/article.php?story=2005022423414215>).

⁵⁵ 15 Aralık 2005 tarihinde ise CNPC Kazakistan'dan Kuzey Batı Çin'e ulaşan 962 km'lik petrol boru hattının açılışını yapmıştır. Bu hat Bakü-Tiflis-Ceyhan hattından sonra Rusya toprakları üzerinden geçmeyen ikinci hat olması açısından önemlidir.

⁵⁶ Gulshan Sachdeva, "India's Attitude towards China's Growing Influence in Central Asia", s. 24.

tütün ve tüketim malları başta gelirken, Kazakistan'dan ithalatında gümüş, altın, çelik, alüminyum, yün ve diğer hammaddeler ağırlıklı olmuştur.⁵⁷

Hindistan ile Orta Asya cumhuriyetlerinin ekonomik ilişkileri geliştirme konusunda büyük potansiyele sahip oldukları sık sık tekrar edilen hususlardan biridir. Hindistan ilaç, kimya, uzay sanayi, bilgi teknolojileri (IT) sahasında en önemli bir merkez olarak görülmektedir. Özellikle elektronik ve bilgi teknolojileri Hindistan ekonomisinin sürekli gelişen ve büyüyen en dinamik sektörüdür. Hızlı bir şekilde gelişen sektörde 2004 yılında 17.2 milyar dolarlık ihracat gerçekleşmiştir. Tarım sektörü Hindistan ekonomisinin % 21'ini oluşturmaktadır. Hindistan nüfusunun % 50'si ise, bu sektörde çalışmaktadır. Tarım ürünleri içerisinde ise ihracat ürünü olarak çay başta gelmektedir. Dünyadaki çay üretiminin % 30'unu Hindistan gerçekleştirmektedir. Hindistan'ın dış ticaretin gerçekleştirildiği ülkeler arasında % 27 ile AB, % 23 ile ASEAN+ Çin, Japonya ve Güney Kore, % 18.5 ile ABD gelmektedir. Orta Asya ülkelerinin Hindistan'ın dış ticareti içerisindeki payı ise % 1'in altındadır. Bu noktada 50 milyonu aşan nüfusu ile Orta Asya önemli bir pazar olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁸

Enerji tüketimi günlük 1.9 milyar varil olan Hindistan'ın 2010 yılında günlük enerji ihtiyacının 3.5 milyar varile yükseleceği tahmin edilmektedir. Hindistan kullandığı enerjinin % 70'ini ise ithal etmektedir. Bu çerçevede enerji sahası ekonomik ilişkilerin artırılması açısından en önemli sektör olarak görülmektedir. Hindistan 2000-2005 yılları arasında yurt dışında 5 milyar dolarlık enerji yatırımı gerçekleştirmiştir. Ancak Hindistan Başbakanı Manmohan Singh enerji güvenliği konusunda mevcut durumun ülkesi için olumlu sayılamayacağını, bu konuda Çin'in daha ileride olduğunu açıklamıştır.⁵⁹ Bu noktada enerji sahası Hindistan ile Orta Asya arasındaki ekonomik işbirliği potansiyelinin artırılmasında en önemli sektör olarak ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan; ABD, Çin ve Rusya ile ilişkilerinde çok yönlü bir işbirliği stratejisi takip etmektedir. ABD ile başlatılan 'stratejik diyalog' çerçevesinde savunma, uzay, nükleer enerji gibi önemli konularında işbirliği sürdürülmektedir. Çin ile sınır sorunlarının çözümü konusunda somut kazanımlar

⁵⁷ Ibrokhim R. Mavlonov, "Central Asia and South Asia: Potential of India'a Multilateral Economic Diplomacy in Inter-Regional Cooperation", *Strategic Analysis*, Cilt: 30, Sayı: 2, Nisan-Temmuz 2006, s. 429-30.

⁵⁸ Oksana Doljikova, *İndiya v Sovremennom Mire*, s. 23.

⁵⁹ Çin'in yurt dışında gerçekleştirdiği enerji yatırımının 40 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bkz., Chietigj Bajpae, "India, China Locked in Energy Game", *Asia Times*, 17 Mart 2005; (http://www.atimes.com/atimes/Asian_Economy/GC17Dk01.html).

elde edilmiştir. Pakistan ile ilişkiler normalleştirilerek Keşmir Sorunu konusunda mesafe kat edilmiştir. Rusya ile süre gelen siyasi ve askeri işbirliği artırılarak devam ettirilmiştir. Bağılantısızlık Hareketi'nin temel ilkelerinden uzaklaşmadan pragmatik ve ulusal çıkarlar doğrultusunda bir dış politika çizgisi yeni dönemde de temel dış politika doktrini olarak yerini korumuştur. Hindistan gelecekte bağımsız bir siyasi kutup oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Ekonomi merkezli, pragmatik ve bağımsız dış politikası Hindistan'ı bölgesel bir güç olmaktan öte dünya gücü haline dönüştürmüştür. Bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi Hindistan dış politikasının stratejik hedeflerinden birini oluşturmaktadır.

Dünya adasının kalbi olarak değerlendirilen Orta Asya, stratejik konumu yanında sahip olduğu zengin enerji kaynakları nedeniyle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra tüm küresel ve bölgesel güçlerin etkinlik kurmaya çalıştığı bir bölgedir. Soğuk Savaş sonrası bölgede yaşanan güç mücadelesi 'Yeni Büyük Oyun' olarak adlandırılmaktadır. Son dönemde hız kazanan askeri üs kurma yarışı ve renkli devrimler yoluyla rejim değiştirme girişimleri bölgedeki rekabete farklı bir boyut kazandırmıştır. Hem bölgede etkinlik kurmaya çalışan küresel ve bölgesel güçlerle, hem de bölge ülkeleriyle geliştirdiği ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda Hindistan'ın Orta Asya'daki güç mücadelesinde münhasır bir konumunun olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bölgenin geleceğine ilişkin düşünülen olasılıklar ve yapılan tahminler her koşulda Hindistan'ın Orta Asya'daki 'Büyük Oyun'un içinde önemli bir aktör olarak yer alacağını göstermektedir. Orta Asya'da etkinlik kurmak için birbirleriyle kıyasıya rekabet eden ABD, Rusya ve Çin, bölgeye ilişkin politikalarında Hindistan'ı yanlarına çekmeye çalışmaktadırlar. Öte yandan BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi talebiyle ortaya çıkan, bağımsız büyük güç olma ideali bulunan Hindistan kendi bölgesel ve küresel hedefleri açısından Orta Asya'ya ilgisini artırmıştır.

Orta Asya'daki Çin yayılması Hindistan tarafından dikkatli bir şekilde takip edilmektedir. Bu yayılma karşısında Orta Asya'da devam eden ancak fazla etkili olmayan Rusya-Hindistan ortaklığı yanında ABD-Hindistan ortaklığı mantıklı bir olasılık olarak ortaya çıkmaktadır. Kuzey-Güney enerji koridoru kurulması, Orta Asya ekonomisinin Güney Asya ile birleştirilmesini öngören ABD'nin Büyük Orta Asya Ortaklığı İnisiyatifi ile Hindistan'ın bölgeye ilişkin hedefleri büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak bu stratejinin hayata geçirilmesinde Afganistan'da istikrarın sağlanması ve Pakistan'ın Taliban'a olan desteğini kesmesi büyük önem taşımaktadır. Bu iki nokta Hindistan'ın güvenliği açısından da çok önemlidir. Bu başarılamadığı takdirde Hindistan, Orta Asya'daki kontrolünü güçlendirme adına Rusya ve İran ile olan işbirliğini devam ettirme yoluna gidecektir. Tüm seçenekler

Önümüzdeki dönemde Hindistan dış politikasında Orta Asya ile ilişkilerin artırılmasını ngren 'Yeni İpek Yolu' inisiyatifinin öncelik kazanacağını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Muhatir, "Afghanistan and Tadjikistan: Destabilising Factors for South and Central Asian Region", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt: 3, Sayı: 1, Mart-Mayıs 1998.
- Bajpae, Chietigj, "India, China Locked in Energy Game", *Asia Times*, 17 Mart 2005;(http://www.atimes.com/atimes/Asian_Economy/GC17Dk01.html).
- Blackwill, Robert D., "India Imperative", *The National Interest*, Summer 2005.
- Blagov, Sergei, "Turkmenistan Seeks To Strengthen Energy Ties with China", *Eurasia Daily Monitor*, Cilt: 3, Sayı: 69, 10 Nisan 2006; (http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2370963).
- Blank, Stephan, "India's Continuing Quest for Central Asian Energy", *Central Asia - Caucasus Analyst*, 13 Temmuz 2005;(http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=3459).
- Blank, Stephan, "India Joins the Great Game: Indian Strategy in Central Asia", Indranil Banerjee (Der.), *India and Central Asia*, (Londra: Brunel Academic Publishers Ltd, 2004).
- Brzezinski, Zbigniew, *Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, (Çev. Cem Küçük), (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2004).
- Chiriyankandath, James, "Realigning India: Indian Foreign Policy after the Cold War", *The Round Table*, Cilt: 93, Sayı: 374, Nisan 2004.
- Cohen, Stephen Pill, "The Nation and the State of Pakistan", *The Washington Quarterly*, Cilt: 25, Sayı: 3, Yaz 2002.
- Cohen, Stephen Philip, *A Deal Too Far?*, ORF - Brookings Paper, 2 Mart 2006; (http://www.observerindia.com/publications/IssueBrief/ib060302.pdf).
- Crawley, Vince, "State Department Putting Regional Focus on Afghanistan and its Northern Neighbors", The United States Department of State; (http://usinfo.state.gov/xarchives/display.html?p=washfile-english&y=2006&m=January&x=20060106145107mvyelwarc0.2283594&t=livefeeds/wf-latest.html).
- Doljikova, Oksana, *İndiya v Sovremennom Mire*, (Kazakistan Dünya Ekonomisi ve Politikası Enstitüsü) IMEP, Almatı, 2005.
- D'souza, Shanthie Mariet, "India's Role in Afghanistan: Need for Greater Engagement", Institute for Defence Studies (IDSA), *IDSA Strategic Comments*, (http://www.idsa.in/publications/stratcomments/ShanthieDSouza040506.htm).
- Dwivedi, Ramakant, "Indian Prime Minister's Visit to Uzbekistan", Institute for Defence Studies (IDSA), *IDSA Strategic Comments*, 25 Nisan 2005;(http://www.idsa.in/publications/stratcomments/RamakantDwivedi250406.htm).
- Erol, Mehmet Seyfettin & Burget, Fazıl Ahmet, "Hindistan'ın Afganistan Politikasında Keşmir ve Tacik Faktörü", *Stratejik Analiz*, Şubat 2003.
- Erol, Mehmet Seyfettin, "Hindistan'ın Yeni Orta Asya Politikası ve Tacikistan", *Stratejik Analiz*, Şubat 2004.

- Hathaway, Robert M., "India Transformed: Parsing India'a New Foreign Policy", *India Review*, Cilt: 2, Sayı: 4, Ekim 2003.
- Kimmage, Daniel, "New Clouts Old Uncertainties in Turkmenistan" *RFE/RL Reports*, Cilt: 6, Sayı: 6, 16 Şubat 2006.
- Kimmage, Daniel, "Uzbekistan's New Friends", *RFE/RL Reports*, Cilt: 6, Sayı: 16, 26 Mayıs 2006.
- Komissina, İrina, "İnteresı İndi v Sentralnoy Azii", *Analitika*, Ekim 2004; (<http://www.analitika.org/article.php?story=2005022423414215>).
- Kronstadt, K. Alan, *India-U.S. Relations*, CRS Issue Brief for Congress, 6 Nisan 2006; (<http://www.fas.org/sgp/crs/row/IB93097.pdf>).
- Lal, Rollie, *Central Asia and its Asian Neighbours: Security And Commerce at the Crossroads*, RAND Corporation, 2006; (http://www.rand.org/pubs/monographs/2006/RAND_MG440.pdf).
- Laumulin, M. T., "Sovremennaya Geopolitiçeskaya Situatsiya v Sentralnoy Azii i İnteresi İndii", Kazakistan Stratejik Çalışmalar Enstitüsü (KİSİ), 4 Temmuz 2006; (<http://www.kisi.kz/site.html?id=3710>).
- Mavlonov, İbrokhim R., "Central Asia and South Asia: Potential of India's Multilateral Economic Diplomacy in Inter-Regional Cooperation", *IDSA Strategic Analysis*, Cilt: 30, Sayı: 2, Nisan-Temmuz 2006.
- Mohan, C. Raja, "India and the Balance of Power", *Foreign Affairs*, Cilt: 85, Sayı: 4, Temmuz-Ağustos 2006.
- Mohan, C. Raja, *Crossing the Rubicon: The Shaping of India's New Foreign Policy*, (New Delhi: Penguin Viking, 2003).
- Norling, Nicklas, *First Kabul Conference on Partnership, Trade and Development in Greater Central Asia, Conference Report*, Central Asia- Caucasus Institute Silk Road Studies Program, Nisan 2006.
- Panagariya, Arvind, "Triumph of India's Market Reforms", *Policy Analysis*, Sayı: 554, 7 Kasım 2005; (<http://www.cato.org/pubs/pas/pa554.pdf>).
- Pannier, Bruce, "Uzbekistan: Indian Premier's Visit Signals New Interest", *RFE/RL*, 25 Nisan 2006; (<http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/04/3fc3f53a-2acc-4078-ab0d-fb42be162ae2.html>).
- Peters, John E. vd., *War and Escalation in South Asia*, RAND Corporation, 2006.
- Ramachandran, Sudha, "India's Foray into Central Asia", *Asia Times*, 12 Ağustos 2006.
- Rehman, Saheba, "Nehru's Contribution to Non-Alignment and its Relevance in Post Cold War Era", Taufiq A. Nizami (Der.), *Jawaharlal Nehru: The Architect of India's Foreign Policy*, (New Delhi: ICON Pub., 2006).
- Sachdeva, Gulshan, "India's Attitude towards China's Growing Influence in Central Asia", *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 4, Sayı: 3, 2006.
- Singh, Swaran, "Three Agreements and Five Principles between India and China", Tan Chung (Der.), *Across the Himalayan Gap: An Indian Quest for Understanding China*, (New Delhi: Gyan Publishing House, 1998).

Skosirev, Vladimir, "Troyka, Çetverka, Tuz", *Nezavisimaya Gazeta*, 03 Haziran 2005.

Smith, Dianne L., *Central Asia: A New Great Game?*, Strategic Studies Institute (SSI), June 17, 1996.

Starr, S. Frederick, *A Greater Central Asia Partnership for Afghanistan and Its Neighbors*, Silk Road Papers, March 2005.

Tarzi, Amin & Kimmage, Daniel, "Pipelines or Pipe Dreams", *RFE/RL Reports*, Cilt: 5, Sayı: 7, 23 Şubat 2005; (<http://www.rferl.org/featuresarticle/2005/02/83E13251-DE33-4A99-896B-810AAFE277FA.html>)

Yuan, Jing-dong, "The Geometry of Sino-Indian Ties", *Asia Times*, 22 Kasım 2006; (<http://www.atimes.com/atimes/China/HK22Ad01.html>).

Yuan, Jing-dong, "Sino-Indian Relations: Perspectives, Prospects and Challenges Ahead", PNIR, 30 Mart 2005; (http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=283).

India: Country Profile 2005, The Economist Intelligence Unit Limited, 2005.

India, US Library of Congress; (<http://countrystudies.us/india/129.htm>).

"The U.S.-India Friendship: Where We were and Where We're Going", Remarks By Richard A. Boucher, Assistant Secretary for South and Central Asian Affairs, 7 Nisan 2006; (<http://www.scoop.co.nz/stories/WO0604/S00161.htm>).